

“Zoo Ptolemeusza:” zwierzęta w Egipcie hellenistycznym.

Egipskie zwierzęta od wieków fascynują ludzi nauki oraz pasjonatów starożytnego Egiptu. Gdy ktoś pomyśli o faunie egipskiej natychmiast oczami wyobraźni widzi krokodyle, hipopotamy oraz koty. Zwierzęta te są zazwyczaj łączone z egipską religią. Lecz choć zwierzęta Egiptu są dla nas w dużej mierze egzotyczne, niektórzy egipscy władcy sprowadzali na ziemię egipską zwierzęta, które były nietypowe i egzotyczne z perspektywy ówczesnego społeczeństwa. Jednym z nich był Ptolemeusz II Filadelfos, władca dynastii macedońskiej, który jest uważany za założyciela ogrodu zoologicznego w Aleksandrii.

Świadectwa mówią o setkach sprowadzonych ze Wschodu i Afryki gatunkach zwierząt obecnych w Aleksandrii za czasów Filadelfosa: arabskie owce, psy indyjskie i molozyjskie, egzotyczne ptaki (być może z Indii), egzotyczne koty (lwy, lamparty), antylopy, wielbłądy, a nawet słonie, niedźwiedź, żyrafa i nosorożec. Są one wymienione w opisie procesji Ptolemeusza II w trakcie święta na cześć jego zmarłych rodziców. Uważa się, że były one przeznaczone do ogrodu zoologicznego założonego przez Filadelfosa. Jednakże czy możemy być pewni, że wymienione zwierzęta były przeznaczone do “zoo”? Nazwa “zoo” przywodzi na myśl zamkniętą przestrzeń z klatkami i wybiegami odwiedzaną przez ludzi, którzy pragną rozrywki. W tym kontekście należy zadać pytanie czy istotnie instytucja, którą współcześnie można nazwać “zoo” istniała w Aleksandrii (niekoniecznie jako jedno miejsce, lecz być może kilka?), i gdzie dokładnie mogła być usytuowana? Lub w jaki, inny sposób, mogło ono funkcjonować?

Informacje dotyczące “zoo Ptolemeusza” można znaleźć w kilku antycznych tekstach literackich. Lecz najważniejszym źródłem są papyry dokumentarne, szczególnie te należące do antycznego archiwum dokumentów, Archiwum Zenona. Istotnie dla tego tematu są także dzieła sztuki (mozaika z Palestriny, fresk z Marisy – które przedstawiają fantastyczne i egzotyczne zwierzęta związane z Egiptem pod panowaniem Ptolemeusza). Istnieje także konieczność przebadania materiałów archeologicznych i topograficznych, dzięki którym można uzyskać odpowiedź na pytanie o możliwość usytuowania „zoo” w antycznej Aleksandrii. Należy też w tym kontekście przemyśleć, gdzie zwierzęta sprowadzone przez Ptolemeusza mogły być trzymane. Wymienione dostępne są w publikacjach książkowych i wystawione w muzeach w Aleksandrii (Muzeum Narodowe, Bibliotheca Alexandrina które posiadają freski i mozaiki ukazujące zwierzęta) oraz w Kairze (Muzeum Rolnictwa, Muzeum Egipskie). Wiele z nich dostępnych jest także poprzez internetowe bazy danych, TLG oraz Papyri.info.

W świetle powyższych pytań badania podstawowe, które będą prowadzone w ramach niniejszego projektu są następujące: przedstawienie wiedzy teoretycznej z zakresu historii antycznej dotyczącej kulturalnej i ekonomicznej roli zwierząt zagranicznych i egzotycznych w Egipcie pod panowaniem Ptolemeusza II i jego następców. Rezultatem tego projektu będzie otrzymanie nowego spojrzenia na temat bardzo konkretnego wycinka antycznej historii. Rezultaty projektu ukażą egipskie społeczeństwo, kulturę i ekonomię i okażą się przydatne również dla badaczy historii ogrodów zoologicznych. Wyniki badań wniosą także nowe elementy do współczesnych badań nad Egiptem ptolemejskim.

Potrzeba podjęcia tematu tzw. “zoo Ptolemeusza” jako przedmiotu badań niniejszego projektu była podyktowana przede wszystkim faktem, iż fraza ta pojawia się w naukowych i popularno-naukowych tekstach dotyczących starożytnej Aleksandrii oraz historii „zoo”, stwierdzają, iż w Aleksandrii Ptolemeusza II istniał ogród zoologiczny. Publikacje te jednak nie przytaczają żadnych konkretnych źródeł antycznych, lecz powtażają “zoo Ptolemeusza: jako ukutą frazę. Niewielu badaczy podejmuje trud analizy źródeł podstawowych, a komplementa ich analiza i udzielenie odpowiedzi na przedstawione powyżej problemy badawcze w celu uzyskania szerokiego obrazu zwierząt zdobywanych przez Ptolemeusza II i umieszczenia ich w historycznym kontekście nie zostały jeszcze wykonane.